

יציאת מצרים כאבטיפוס לגאולה העתידית וכמושא הזדהות לאומית

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמי יג ח).

המוטו שבראש מאמרנו הוא אמירה המופיעה במשנה (פסחים י ה) ובהגדה של פסח, והיא מבטאת שני יסודות לאומיים: אחדות הגאולות של האומה - יציאת מצרים והגאולה העתידית, והזדהותו של כל יהודי בכל הדורות עם ראשית אומתו. שני יסודות אלה הם מעניינו של מאמרנו. נציין את היות יציאת מצרים אבטיפוס לגאולה העתידית; נאיר את הפסוק המופיע באמירה הנ"ל מנקודות מבט שונות, ונעמוד על משמעותה של חובת ההזדהות הלאומית שביסוד האמירה הזו.

1. יציאת מצרים כאבטיפוס לגאולה העתידית

חשיבותה של יציאת מצרים אינה רק בהיותה מאורע היסטורי שהתרחש בזמן מסוים בעברו של עם ישראל, אלא גם בהיותה אבטיפוס לגאולה העתידית של העם.

לפי מדרש חז"ל¹ נמצא רעיון זה כבר בדברי הנביא מיכה: "כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות" (ו טו):

ר' ברכיה בשם רבי לוי אומר: כגואל הראשון כך גואל אחרון. מה גואל ראשון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם, כך גואל אחרון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם. וכמה נכסה מהם? ...אמר רבי יצחק בר מריון: לסוף מ"ה

¹ מדרש פסיקתא דרב כהנא, מהדורת שלמה באבער, לבוב (ד"צ חדש), ירושלים תשכ"ג, פרשת החודש, מט ע"ב.

יום הקבי"ה נגלה להם ומוריד את המן למטה, לפי ש"אין חדש תחת השמש". ומאי טעמא? שנאמר: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו² נפלאות".

גם כשרב סעדיה גאון כותב³ על הגאולה האחרונה שתבוא על ישראל, הוא משווה אותה ליציאת מצרים, וגם הוא משתמש באותו פסוק ממיכה:

הודיענו אלהינו עפ"י נביאיו שיגאלנו קהל בני ישראל מן העוני אשר אנחנו בו... ועל הנסיון והבחינה במה שעבר הוא עתיד לעשות לנו כפלים על מה שיעדנו... ובעבור זה שונה לנו זכר יציאת מצרים במקומות רבים מן התורה⁴ ומזכירנו מה שראינוהו. ואם נשאר דבר מה שעשה לנו בגלות מצרים שלא הזכירו בפירוש בגאולה הזאת, הוא נכנס תחת מאמרו "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

בדברים אלה של רב סעדיה גאון אנו רואים את הקשר האלוקי שבין העבר של עם ישראל, יציאת מצרים, לבין העתיד שלו דרך ההווה ההיסטורי בו נמצא העם. הגאולה שעתידה לבוא עליו תהיה נפלאה כפליים מזו שהיתה בשעת יציאת מצרים, ותפצה אותו על "העוני אשר אנחנו בו".

גם הנביא ירמיהו ניבא באותה רוח של אחדות הגאולות, ובאחת מנבואותיו הוא אפילו מבכר את זיכרון הגאולה העתידית על זו של יציאת מצרים: "לכן הנה ימים באים נאם ה'... אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון⁵ ומכל הארצות אשר הדיחתם שמה והשבתיים על אדמתם אשר נתתי לאבותם" (טו יד-טו. והשווה: כג ז-ח). יציאת מצרים, שהייתה הנס הגדול ביותר שעשה ה' לישראל בראשית היותו לאומה, ואף הפכה בפי העם לנוסח שבועה מקובל - "חי ה' - תחוויר לעומת הנס שעתיד להתרחש לעם ישראל כשישובו נדחי ישראל לארצם

² גם בפרשנות המסורתית מפרשים את הפסוק הזה כמדבר על העתיד. ראה: ראב"ע, רד"ק ומלבי"ם. שלא כמו פירוש זה מפרש משה זיידל בידעת מקרא. הוא מפרש את המילה 'אראנו' על דרך חילופי האותיות א' ו'ה' וקורא 'הראנו', לשון בקשה. העם מבקש מהאל להראות לו נפלאות כגון אלה שעשה ביציאת מצרים. יצוין גם כי התרגום הגרמני של מרתין לותר כותב כאן Las uns Wunder sehen, וכך גם התרגום האנגלי לתנ"ך (אוקספורד קיימברידג) - Show us.

³ ספר האמונות והדעות, מהדורת ישראל קיטובר (די"צ חדש, ללא שנת הוצאה), עמ' 176-175.

⁴ לפי דעת הגר"א מוילנה נזכרה יציאת מצרים 90 פעם בתורה במפורש ועוד עשרות פעמים נוספות בצורות שונות. ראה: הרב שלמה גורן, תורת המועדים, תל אביב תשכ"ד, עמ' 303.

⁵ על השימוש בשם 'צפון' ראה: מנחם בולה, פירוש לספר מיכה, דעת מקרא, על אתר.

בעתיד, ונוסח השבועה 'חזי ה' אשר העלה את בני ישראל ממצרים יתחלף בנוסח המזכיר את הממלכות שמהן שבו ישראל לארצם בתקופות מאוחרות יותר. על פסוקים אלה של הנביא ירמיהו אומר התנא בן זומא: "עתידין הן ישראל שלא להזכיר את יצירת מצרים לעתיד לבוא. מאי טעמא? 'לכן הנה ימים באים נאם ה' וגו'. ואמרו לו חכמים: לא שתעקר יציאת מצרים, אלא מצרים מוסף על המלכויות, מלכויות עיקר ומצרים טפלה".⁶ ועוד ביטוי מעניין לרעיון זה ניתן בלשון תמציתית במדרש אחר: "אמר רבי יצחק... זומה דודי לצבי... מה צבי זה מדלג... כך קפץ הקב"ה ממצרים לים ומים לסיני ומסיני לעתיד".⁷ שתי הגאולות הללו, גאולה ראשונה, יציאת מצרים, והגאולה העתידית, מחברות את ההיסטוריה של עם ישראל מן העבר דרך ההווה, הווה שבכל דור, עד הגאולה, עם העתיד. בזיקה זו אפשר להבין את האמירה שהיא המוטו של מאמרנו. לפני שנעמוד על משמעותה של האמירה הזו נאיר את הפסוק המקראי עליו היא נסמכת מזוויות שונות, כפי שהן באות לידי ביטוי בפירושיהם של אחדים מן המפרשים, ראשונים ואחרונים.

2. "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר..." (שמ' יג ח)

בפירושו של פסוק זה נחלקו מפרשים שונים. בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל מוצאים אנו לשון זו: "ותתני לבנך ביום ההוא למימר בגלל מצוותא דא עבד מימרא דה' לי נסין ופרישין במסקי ממצרים" (= והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בגלל המצווה הזו עשה ה' לי נסים ואותות בצאתי ממצרים). מדברים אלה עולה כי נס יציאת מצרים הוא תוצאה של עשיית מצוות, מצוות הקשורות בפסח המסוים בימי יציאת מצרים. בפסוקים קודמים לפסוק זה מדובר על חוקת הפסח: "שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה'. מצות יאכל את שבעת הימים, ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך". בעל התרגום קובע כי שמירת מצוות פסח אלה היא הסיבה או הגורם שבזכותו הוציא ה' את ישראל ממצרים. גם רש"י בפירושו לפסוקנו אומר: "בעבור שאקיים מצוותיו כגון פסח מצה ומרור הללו עשה ה' ליי". כך גם מפרש

⁶ תלמוד ירושלמי, ברכות פרק א, הלכה ו.

⁷ מדרש שיר השירים רבה, מהדורת שמשון דונסקי, הוצ' דביר, ירושלים תל אביב 1980, עמ' סו-סז.

ראבי"ע: "בעבור זאת העבודה שהיא אכילת המצה, ולא יאכל חמץ, שהיא תחילת המצות שצוה לנו ה' ⁸, עשה לנו ה' אותות עד שהוציאנו ממצרים".
ראבי"ע מוסיף כאן על דברי התרגום הנ"ל את העובדה כי מצוות הפסח הן המצוות הראשונות שציווה ה' את ישראל, ובזכותן עשה לנו אותות שונים ששיאם - יציאת מצרים.

דעת רמב"ן שונה מדעת התרגום, רש"י וראבי"ע ⁹ הוא הופך את העניין. לדעתו אין יציאת מצרים גמול על עשיית מצוות הפסח, אלא להפך.
יציאת מצרים היא הסיבה שבגללה מקיימים מצוות אלה: "בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים, אני עובד את העבודה הזו". מצוות הפסח באות אפוא להזכיר את יציאת מצרים, ואין לומר שיציאת מצרים באה בגלל או בזכות קיומן של המצוות.

רמב"ן יכול להסתמך בדעתו זו על מה שכתוב בתורה לגבי הרבה מצוות אחרות שאף הן באו כזכר ליציאת מצרים, כמו תפילין, למשל, שכתוב בהם: "והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים" (שמי' יג ט). גם מצוות ציצית באה כזכר ליציאת מצרים: "ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לזרתם... למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי... אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים..." (במ' טו לח-מא). וכך מנומקת גם מצוות שמירת השבת בדברות השניים (דברים ה'): "שמור את יום השבת לקדשו... וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים... על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת" (יג-טו), ¹⁰ וחז"ל קבעו במפורש "וצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום" (פסחים קיז ע"א), וכך נוסחה חובה זו בקידוש של ליל שבת וליל חג: "...ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים".

ועל אף ההבדל העקרוני בין שתי השיטות הללו - של התרגום והנוהגים אחריו מכאן, ושל רמב"ן מכאן - אפשר לומר כי שתיהן מבטאות את הקשר בין כל הדורות של ישראל, בין אם מקיימים את המצוות כזכר ליציאת מצרים ובין אם

⁸ בכתב יד מ"ס כתוב כאן: "היא אכילת מצה", כלומר מצוות פסח היא הראשונה שנצטוו בה ישראל. ראה: אשר ויזר, אבן עזרא על התורה, מוסד הרב קוק, ירושלים 1967, חלק ב, עמ' פז, הערה 16.

⁹ וראה בתחילת דברי ראבי"ע שבהם הוא מציין את רבי מרינוס, ובפירושו הקצר לשמות מוזכר כאן ר' יונה המדקדק.

¹⁰ יצוין כי גם איסור אכילת שרצים מנומקת ביציאת מצרים. ראה: ויקרא י"א, מד-מה. בהקשר זה נציין כי ר"י אברבנאל מסביר את שני הכבשים הבאים בקרבן שבת (במדבר כח ד-ו) האחד כזכר למתן תורה, והשני - זכר ליציאת מצרים.

יציאת מצרים כאבטיפוס לגאולה העתידית וכמושא הזדהות לאומית

המצוות שקיימו אבותינו במצרים - מצוות הפסח - הן הסיבה לגאולתם משם. כל דור ודור חייב לקיים את המצוות, והן החיבור בין העם לאלוהיו ולהיסטוריה שלו. והוא שאמרו חז"ל במשנה ובהגדה של פסח: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים".

ר"י אברבנאל, בפירושו¹¹ לפסוק הנ"ל, מקשר אף הוא את מצוות הפסח עם זיכרון יציאת מצרים העובר מדור דור, ומציין את שתי הגישות הנ"ל להסברן של מצוות הפסח:

ואם יאמרו איך היתה אכילת המצה ואיסור החמץ זכרון לגאולה וליציאת מצרים, השיבם שיהיה הזכרון בבי דברים: האי - שבבוא החג יגידו לבניהם "בעבור זה עשה ה' לי", רוצה לומר: בעבור זה שעשה ה' לנו כשיצאנו ממצרים נעשו כל הדברים האלה, ובוה תמשך ותתפשט הקבלה מדור אל דור ולא תשכח גאולת מצרים מפי זרעם עד עולם. וכבר צוו חכמים על ההגדה הזאת שתהא בליל ט"ו בזמן אכילת הפסח. ואפשר לפרש: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי", שבעבור שיגיד כל זה עשה ה' הנסים והנפלאות שעשה ביציאת מצרים...

בעוד ר"י אברבנאל מציין את שתי השיטות הנ"ל ומדגיש את מהותן של המצוות, מפרש רש"י הירש בפירושו¹² לפסוקנו הנ"ל כמו השיטה הגורסת שיציאת מצרים היא גמול על קיום המצוות - "קבלת עול זו היתה הסיבה היחידה לגאולה" - ומתייחס בדבריו לכל מצוות התורה ולא רק למצוות הפסח, ומעלה אותן לדרגת אמצעי חינוכי ממדרגה ראשונה.¹³ לדעת רש"י הירש:

לא די להרגיל את ילדינו בדרך שקטה לקיים נאמנה את מצוות התורה, וגם הטפת מוסר לא תספיק, כי אם דוגמה חיה נהיה להם בקיום המצוות, ויחד עם זאת נעורר את לבם ובינתם ע"י שנבאר את עשייתנו למען יתרגלו אל המצוות תוך הבנה והכרה ויתלהבו לקראת התפקיד היחודי במלוא הכרתם.

¹¹ חמישה חומשי תורה עם פירוש הרב דון יצחק אברבנאל, אמשטרדם, שנת או ישיב (1768), עמ' מב.

¹² ספר שמות בפירושו של הרב שמשון רפאל הירש (עברית), מוסד יצחק ברויאר, ירושלים, עמ' קיט.

¹³ על משמעותו החינוכית-דתית של הכתוב בפירושו של רש"י הירש, ראה דבריו של הרב מרדכי ברויאר, במבואו למהדורה העברית של הפירוש (ראה הערה 12 לעיל), כרך א, עמ' 9-8.

ההבנה וההכרה שעליהן מדבר כאן רש"י הירש הן גם אלו של היות המצוות "סיבה יחידה לגאולה", ולא רק לגאולת מצרים הראשונה, אלא גם לגאולה העתידית שלה מצפה עם ישראל בכל הדורות. מתוך גישה זו מואר גם הקשר בין פסוקנו לבין החובה שציינו חז"ל באומרים "בכל דור ודור" וגוי'. המצוות הן בסיס חינוכי לאדם מישראל בכל דור ודור והוא צריך לא רק לקיימן אלא גם לחזק את בניו אחריו לקיימן, ובוה יבוא גם לידי ביטוי הקשר ההיסטורי והלאומי בין כל הדורות למן יציאת מצרים ועד הגאולה האחרונה, שלה אנו מצפים בכל עת.

3. בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים

האמירה "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו" וכו' באה בהגדה של פסח כהמשך לדבריו של רבן גמליאל שאמר: "כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן: פסח, מצה ומרור". שלושה אלו הם סמלים: פסח - בשר הזרוע המונח על קערת הפסח מסמל את קורבן הפסח ואת הצלתו של ישראל בידי אלוהים; מצה - זו המצווה של עשה ולא תעשה; מרור - סמל השעבוד. סמלים אלו מעניקים לאדם בכל דור ודור את ההרגשה של השתתפות בשעבוד ובגאולה. כשאדם אומר "שלושה דברים אלו" הוא מעלה בלבו את ההיסטוריה העתיקה, ויחד אתה את כל ההיסטוריה של עם ישראל מאז ועד הרגע שבו הוא, בדורו, מסב ב'סדר', וע"י כך הוא מתחבר אל עם ישראל בכל הדורות ונעשה חלק ממנו. ומתקיים בו, כפי שנאמר ב'הגדה': "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידים". ויושם אל לב: בשתי האמירות הללו המבקשות את חיבורו של כל יהודי באשר הוא אל ההיסטוריה שלו על כל היקפה, מובא הצירוף הלשוני הייחודי "בכל דור ודור", ולכן המשכה של האמירה שבה אנו עוסקים כולל את המשפט: "לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם". לא רק כמו שמפרש רש"י "שאם לא יצאו הם משם עדיין היינו במצרים", אלא גם מפני שאותנו ממש, בכל דור ודור, הקב"ה גואל. על כן משתמש בעל ההגדה בפועל 'חייב' ולא, למשל, בפועל 'ראוי'. חייב אדם לראות את עצמו בכל דור שותף להיסטוריה של עמו, לא סתם 'ראוי', בחינת רצון בלבד. החובה הזו מתחזקת לאור העובדה שבמשך אלפי שנים מאז יציאת מצרים ועד תקופת המשנה וההגדה של פסח נמצאו ישראל תקופות רבות בגלות, ורבים רבים ממשיכים להימצא בה גם בדורנו ממש. לכן צריך להאיר את פרשת היציאה ממצרים לא רק מבחינת החירות הגופנית-גשמית אלא גם מבחינת החירות הרוחנית, שהרי שבועות אחדים לאחר יציאת מצרים ההיסטורית קיבלו ישראל את התורה בסיני, ומאז ועד היום הם מקיימים את

מצוותיה. הקיום הזה הוא חירות הנפש. בכל דור ודור, אף שמבחינת הגוף, החומר, מצויים רבים רבים מישראל בגלות, על כל פנים מבחינת הנפש, הרוח, נגאלו. רעיון זה אפשר למצוא כבר בדברי חז"ל בגמרא.

במסכת שבועות לט ע"א עוסקת הגמרא בפסוק מספר דברים (כט יד) "כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלהינו, ואת אשר איננו פה עמנו היום", וכך היא אומרת: "כי את אשר ישנו פה" - אין לי אלא אותן העומדים על הר סיני, דורות הבאים וגרים העתידים להתגיר מנין? תלמוד לומר: "ואת אשר איננו". בהתייחס לדברי חז"ל אלה אומרים מפרשים אחדים - רש"י, רמב"ן ור"ע ספורנו - בפירושיהם לפסוק זה: "אשר איננו פה עמנו" - וגם עם הדורות העתידים להיות".¹⁴ וכך מקבלת האמירה הנדונה משמעות חדשה המצדיקה את מילותיה "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". לפחות מהבחינה של קבלת עול מצוות התורה, יצאנו ממצרים, שהרי שם, במצרים, היו ישראל נתונים בשעבוד גופני ורוחני גם יחד.

נקודת המבט הזו אפשר שהיא נמצאת גם בדברי הרמב"ם, המנסח את האמירה הנדונה קצת אחרת. בהלכות חמץ ומצה (פ"ז ה"ו) הוא מנסח את האמירה כפי שניסח אותה רבא במסכת פסחים (קטז ע"ב) ומסמיך אותה אל פסוק אחר מזה המופיע במשנה ובהגדה: "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר 'ואותנו הוציא משם'¹⁵ (דב' ו כג)". המילים 'להראות את עצמו' והפסוק 'ואותנו הוציא משם' הם שיוצרים את החיבור ההיסטורי שבין כל הדורות, כי בשעת אמירה זו אין כל היהודים חופשיים לגמרי מבחינת השעבוד הפיזי, שהרי הם מצויים בגלות ועל כן אין אדם יכול 'להראות את עצמו' כאילו הוא יצא ממש ממצרים, אבל יכול הוא 'להראות את עצמו' חופשי מבחינה נפשית - רוחנית ע"י קיום המצוות, שהבולטת ביניהן לעניין היציאה ממצרים היא ההסבה בליל הסדר.

אפשר לציין נקודת מבט נוספת העולה מן ההבדל שבין 'להראות' ו'להראות'. הביטוי 'להראות את עצמו' הוא ביטוי סובייקטיבי, מביע הרגשה פנימית בלבד,

¹⁴ את דברי הגמרא הזו מביא הרב מ"י הלוי אפשטיין בהגדה של פסח, אש זרה, תל אביב תשל"ז, עמ' קס"ז-קס"ו. הרב אפשטיין מציין כי רק בגשמיות יש הבדל בין העבר והעתיד, בין דור יציאת מצרים לדורות שבאו אחריו, ואילו ברוחניות הכל שווה "לפיכך גם אנחנו - עד סוף כל הדורות יצאנו ממצרים".

¹⁵ גם בתלמוד ירושלמי, פסחים פרק עשירי הלכה ד' מופיע פסוק זה שבמשנתנו. על שינויי הנוסח בהגדה של פסח, ראה: דניאל גולדשמידט, הגדה של פסח, מוסד ביאליק, ירושלים תשל"ז, עמ' 53. וראה שם הערות 8 ו-9.

ואילו הביטוי 'להראות את עצמו' מביע נוסף להרגשה סובייקטיבית גם יחס לאחרים. אתה חייב לא רק לראות את עצמך במצב מסוים אלא גם להראות אותו לסובבים אותך, ובעיקר לבניך. אתה צריך להראות להם שאכן יצאת ממצרים במובן של היותך חופשי ברוחניות, שאתה מקיים את מצוות התורה. הישיבה ב'סדר' ואמירת ההגדה ובה הצבעה על שלושת הסמלים - פסח, מצה ומרור - הן הביטוי המובהק לחופש הזה; כך בהווה וכך, על בניך, גם בעתיד האומה.

כבר ציינו כי השאיפה התמידית לגאולה היא המקשרת בין כל הדורות ליציאת מצרים, אך לא רק היא. גם, ואולי בעיקר, מהותה של האמונה הישראלית היא שיצרה את הקשר בין הדורות, כפי שמסביר ר"י אברבנאל:¹⁶

המגיד אמר שבכל דור ודור חייב אדם להראות [להראות] לפי נוסחו של הרמב"ם] את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, והיה זה לפי שביציאה משם קנינו שרשי האמונה ופנותיה במציאות הסבה הראשונה יתעלה והשגחתו באמונתו בכלל ובפרט... ונתאמתה ג"כ אצלנו שם פנת חדוש העולם, לפי שמעשה הנסים והנפלאות מורות על פעל רצונו המשנה הטבעים כרצונו... ונתאמתה ג"כ פנת הידיעה האלוהית בפרטי בני אדם והשגחתו בשכר ועונש...

לדעת ר"י אברבנאל הביאה יציאת מצרים את ישראל לאמונה אמיתית ולהכרת פְּרִטָה: ייחוד האל, היותו סיבה ראשונה, היותו בורא עולם - 'עולם מחדש' - כמו בשינוי מנהגי טבע - עשיית נסים ונפלאות, היות האל יודע את בני האדם ומשגיח עליהם ונותן שכר ועונש. על כן כל דור המקיים את מצוות הזיכרון שעליהן נצטווה בתורה בעקבות יציאת מצרים, מתקשר אל דור יציאת מצרים עצמו ואל שאר הדורות שעברו מאז, ומקיים אותן המצוות.

מזווית ראייה אחרת רואה את האמירה הנדונה כאן הראייה קוק. אף הוא, כמפרשים הקודמים שהובאו לעיל, מחבר באמירה זו בין כל הדורות מאז יציאת מצרים, אך הוא מוסיף לשרשרת הדורות את הדור החדש בא"י הנבנית, וזה נופך היסטורי-לאומי שקודמיו שחיו בארצות הגולה לא יכלו להוסיף.

הראייה קוק¹⁷ רואה באמירה זו את איחוד הדורות מיציאת מצרים ועד דורו הוא ממש, וקובע שבכל דור יש משהו מן 'רוממות המעלה' של יציאת

¹⁶ ראה פרושו 'זבח פסח' ל'הגדה של פסח', זבח פסח השלם, בני ברק תשכ"ב.
¹⁷ ראה: הרב קוק, סידור תפילה עולת ראייה, מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ב, חלק ב, עמ' רפג.

יציאת מצרים כאבטיפוס לגאולה העתידית וכמושא הזדהות לאומית

מצרים, ובכל דור "חייב כל אחד להשלים, להשיג ולהרגיש את חלקו בשלמות המעלה השייך לערכו ולדורו המגיע לו מיציאת מצרים". יציאת מצרים היא מאורע של 'רוממות המעלה' שהשפיעה על כל דור בעצם היציאה ובערכים המוספים שלה. אבל אין היא שלמה אלא אם כן כל יחיד וכל דור ישלים מתוך עצמו, מתנאיו שלו, את רוממות המעלה. מצד אחד הביאה יציאת מצרים שלמות מסוימת לכל דור, ומצד שני כל דור צריך להוסיף לה שלמות. הוספה זו של כל דור ודור היא היא הקשר שבין הדורות. יציאת מצרים היא, לדעת הראי"ה קוק, מאורע ממשי מצד אחד אך מאורע ומושג היסטורי מתמשך מצד שני, ועל כן יש קשר מהותי בין כל דורות ישראל. קשר זה מתגלה בקיום מצוות, בין השאר גם כאלה המדגישות ומזכירות את עצם היציאה ממצרים ומוסיפות למקיימיהן מעלה רוחנית ייחודית. יציאת מצרים נתפסת כאן כמאורע היסטורי ממשי, וגם כסמל לשאיפות אישיות ולאומיות בכל דור ודור. בכך מקבלת האמירה הנדונה - "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - משמעות מיוחדת. החובה של התאחדות עם כל הדורות היא אחד הערכים הבולטים של עם ישראל. התאחדות זו יחד עם אורח חייו המיוחד ואמונתו הייחודית שהיא בסיס כל הערכים, נותנים לו, לעם, מעלה מיוחדת, ויחד עמה גם כוח לשרוד ולהתקיים בעולם האכזר של ההיסטוריה האנושית שבו הוא מצוי.